

האינקוויזיטורים

„החושך יכסה ארץ” — כך נקרא הסיפור במקורו. בספר של האינקוויזיציה שורת אווירה קודרת של יראת-האלהות והשפלת האדם, הערצת הסמכות ודריסת החירות, קידוש הדוקטרינה והקעת חולשות אנוש כגון רחמים וידידות. בשם הקדושה דשים משרתי האינקוויזיציה בעקבם את האמת הפשוטה והולגרית שמשמעה אימות דברים כהויתם. האמת שלהם נועדה לשרת מטרת אלוהיות; על כן היא גמישה ביותר, ובשעת הצורך אף נוגדת את העובדות. עם זיוף האמת בא גם סילופם של מושגים פשוטים וטבעיים: ההלשנה נחשבת מעשה-גבורה, החוק לא יתואר בלי השלטת הפחד, השגאה מתקדשת בשם האהבה:

„הריני מתירא בראש־וראשונה ממשטמתי ומבוזי שלי”, אומר דיגו אחרי מעשה ההלשנה הראשון שלו.

„וכי מה הם הבזו והמשטמה שרוחשים לרע”, עונה לו טורקימדה, „האין הם שתי זרועותיה של אהבת הטוב?”

הפנסיה יעודה להביא אלי־אדמות את מל־כות־השמיים ולבער את הכפירה. בשם הייעוד מקימים משרתי האל את האינקוויזיציה ואת האוטו־דאפה, וממיתים במיתות משונות כל מי שמגלה נטיה כלשהי לחירות־הרוח. לגבי משרתיהם של האינקוויזיטורים הפקודה היא תחליף לכל המידות החיוביות: „אין זה מענייני ולא מענייניך. עניינינו הוא — להוציא פקודות לפועל”.

שנים הם גיבורי הספר. טורקימדה, האינ־קוויזיטור הגדול, איננו נבל; הוא אדם מפלצת בעקיבותו, בדקויותו, באמונתו, וב־הרגשת הייעוד שלו. לכאורה יש בו שלמות — מידה המעוררת משום־מה כבוד בלב רוב־רובם של בני־אדם. למעשה אישיותו מסובכת וטראגית יותר מכפי הנראה לעין. אישיותו של דיגו פשוטה יותר אלא שדרכו מורכבת יותר מדרך רבו: בנעוריו מעורר בו הדיכוי שנאה ומרד; אך מרדנות זו אינה אלא שגגת־נעורים. אין הוא יודע לנסח ולבסס את התנגדותו לעריץ אלא

האפשר להמציא לה ידענה. (אבי־שאל)

II אך כל אלה הם דברי הבל. כל מה שאני אומר כאן, אין בכחו לבטא אף קו אחד באישיותו. (קצנלבוגן)

אך להג שומם הוא כל האמור כאן עליה, הפשטות עלובות, שאינן מביעות אף תו אחד משלה עצמה. (אבי־שאל)

III לשמוע מעל ההרים, בנהמת הורס, אנקתם המעומעמת של רוחות במעור־תיהם ויללתה המרה של עלמה המבכה אבירה, אהובה, שנפל ומצא מנוחתו תחת ארבע אבנים טחובות ומכוסות עשב. (קצנלבוגן)

לשמוע מפאת ההר, מקרב שאגתם של פלגי היער, אנקת רוחין גוועת־למחצה ממערותיהם, ותאנלות הנערה המתייפחת עד־מוות אצל ארבע אבני־המצבה, כסר־יות־הטחב ועטויות־העשב, של אהובה, האציל בחללים. (אבי־שאל)

אפילו השוואה חטופה מעין זו דייה להנחית לנו את הרושם כי שני המתרגמים חטאו לה ליצירה, אחד המרבה ואחד הממעט, אחד בפשטנות־יתר ואחד בהכבדה שלא־בדין, ודאי, ייטיב הקורא לרוץ בנוסחו של מר קצנלבוגן, אבל דומה שבטקסט מעין זה אין אנו בני־חורין להסתפק בכך. על־כל־פנים ברי לנו שצניעות־לשונו של ק. הופכת לו לרועץ, לצחיצחות־לשון ממש, כשהוא נזקק למובאות משירי אוסיאן, שאותם מניחה לוטה לפני ורתר, כביכול בתרגומו שלו, של ורתר.

כאן יש להעדיף בפירוש את גירסתו של מר אבי־שאל, שבמקומות כאלה הוא נמצא כנראה בתוך ה„אלמנט” שלו.

י. ע.

* י. ו. גת: ייסורי ורתר הצעיר; תרגום: מיכאל קצנלבוגן; הספריה הקלאסית, 1962; 142 עמ’.

** הנ”ל, בתרגום מרדכי אבי־שאל; ספרית פועלים / ספרי מופת, 1962.

תהיה מלכות־שמיים עלי־ארץ... חייבים אנו לכנות את סירוף אמונתנו בשם סירוף ואת זיופה בשם זיוף, נהיה אנוסים ללמוד לחיות בלי אלוהים ובלי שטן... הם אינם בנמצא כלל."

משנתקפחה אמונתו של טורקימדה קם עליו משטר־האימים שהוא הקימו. "עצמתנו אינה אלא אשליה, כוחנו — אחיזת־עיניים", זועק טורקימדה ההולך למות. אכן, משעה שנדמה לו כי נפקחו עיניו נתפס הוא לאשליה הגדולה מפל: נדמה לו כי בירו לשנות את פני הדברים; נדמה לו כי דיגו נשאר אותו נער טהר־לב כפי שהיה בטרם ישח־תהו הוא עצמו; נדמה לו כי יש דרך בהורה.

דיגו עומד עתה נגד רבו כשם שעמד נגדו בתחילה — אך התפקידים נתחלפו, דיגו בעל־התשובה נגאל זה־כבר מפיקפוקים ומי־סורי מצפון. עכשיו מקרינה אישיותו אותן מידות שציינו קודם את טורקימדה: שלמות, עקיבות, אמונה, דבקות והרגשת־יעוד. אלא שלא חזרה פשטנית כאן אלא גיוון יש כאן: דיגו הוא גם נבל, טורקימדה מת אך משטר־האימים יימשך, בגיוון שונה כלשהו.

כאדם שהכיר מבשרו משטר המבוסס על יסודות דומים ידע אנדזייבסקי לתאר את ימי האינקוויזיציה מתוך הודעות והבנה לכורה שבהשתלשלות הדברים ולכניעת־הרוח שמשטר זה כופה על הנתונים למרותו. אנדזייבסקי מקמץ בתיאורים ואינו מפרש פירושים. האירועים מדברים בעדם והוא מציגם בזה אחר זה, תמציתית ובחסכון ביטוי, הוא בוחר לתאר את הדברים כביכול מנקודת־הראות של האינקוויזטורים; מתוך כך נראה הסילוף גרוטסקי, ברור לעין ואיום עוד יותר. התיאורים שברקע לעולם הם פשוטים ביותר ונובעים אורגאנית מתוך הסיפור: סגירת דלתות הברזל; צילצול פעמוני כנסייה; החלקתו של סוס; מיצעד של התלוכה. כל אלה ממחישים במיעוט מלים את האווירה הקודרת וכל אחד מהם יוצא מידי פשוטו, אם תרצה. אף הסיפור על הסמליות והדרמטיות שבכל מעמד ומעמד

בנימוקים שברגש; אין הוא מעז להרחיק לכת עד כדי כפירה. אישיותו המאגנטית של טורקימדה כובשתו. מרד־הנעורים השטחי פינה מקום לפולחן־אישיות לווט. מאלפת ביותר היא השיחה בה משכנע האינקוויזטור את המורד בכוח לשונו והג־יונו. לטורקימדה יש יתרון עצום על יריבו הצעיר: האקסיומות שעליהן הוא בונה את השקפת־עולמו המעוותת הן אותן אקסיומות עצמן שבהן אין דיגו מעז לכפור אף בהירה־הלב, שעליהן התחנך מילדות: האמונה בסמכות הכנסייה כתכלית הקדושה והטוב, ההכרה כי נטיותיו הטבעיות של האדם פסולות הן מלכתחילה. מכאן עד למסקנה — המטרה מקדשת את האמצעים — רק צעד לא גדול. המטרה — גאולת האנו־שות. האמצעים — כפייה והטלת ייסורים על בני־אנוש.

דיגו אינו עושה שקר בנפשו. הוא משתכנע. הוא הופך להיות בעל־תשובה ומשרת את טורקימדה מתוך סגידה לאישיותו השלמה, לקדושתו ולעקרונותיו. דרגה אחר דרגה מסתלפת אישיותו ומתעוותים מושגיו. וכש־מגיע רגע בו הוא מוסר את חברו למוות — מפני שזה האחרון היה עד לפיקפוקי־נעוריו שלו — הרי אירוע זה הוא נקודת־שיא בדרכו. טורקימדה גומל לו במלים תואמות את גדולת הרגע: "ידעתי... כי במוקדם או במאוחר בוא יבוא היום בו תמצא ללא היסוס, ללא סייג ולא ספק את טבעך האמיתי..."

מפנה מפתיע — ואולי כלל לא מפתיע אלא מחויב־המציאות — מתחולל כשאמונתו של טורקימדה מתערערת. טורקימדה הוא איש־אמת: משנתערערה אמונתו שוב אין הוא נרתע מחשוף את יסודות הרע. באומץ־לב הוא מגלה: "אם רוצים אנו שהכזב לא יוסיף עוד להרעיל את מוחות בני־האדם חייבים אנו עצמנו לחדול מלכזב... לא נצליח לחסל את האלימות והכפייה... לא

* יוֹי אנדזייבסקי: האינקוויזטורים; תרגום: ב. טנא; עם עובד / ספריה לעם, 1961; 176 עמ'.

ועם כל התיאורים האכזריים של אלימות, קשיי החיים ויצרי האדם דומה כי היופי הוא השולט ביצירה זו.

ד. ג.

חברברי הסונה

„יש לך המון כוח“, מכריז הפון, מנהיג הילידים בבאפוט שבקאמרון הבריטית, באז ני יידו הצייד הזואולוג הצעיר ג'ראלד דארל, אשר בא אל ארצו למסע ציד-חיות. „אף פעם לא ראיתי אירופי רוקד ככה“. „לא הופתעת?“, מספר לנו ג'ראלד דארל. „מעטים האירופים באפריקה המערבית המבליים את זמנם הפנוי בהוראת הקונגה (ריקוד אירופי) לראשי הילידים ולאנשי חצרותיהם. אין לי כל ספק שאילו ראוני יוצא במחול זה היו מגידים לי שבמחצית השעה גרמתי נזק לקרנו של האדם הלבן יותר מכל אדם אחר בתולדות החוף המערבי. אולם מסתבר שהקונגה עשתה דווקא להרים את קרני בעיני הפון ואנשי חצרו...“ משורות אלו, הלקוחות מתוך הספר „חברברי הסואנה“, כמו מתוך שורות אחרות בספר זה ובספריו הרבים האחרים, מסתבר שדארל זמנה בלי ספק עם אותם בריטים מופלאים, שבאהבת הבריות ובאהבת-החיות שבהם, ובייחוד בחוש-ההומור הנפלא שלהם, עשו לא מעט לערער את אשיותיה של האימפריה הבריטית ולקומם את דעת-הקהל שבארצם נגדה. כנגד הטיפוס הנוקשה והמסויג של הפקיד הקולוניאלי הבריטי, השנוא על הכושים ילידי-המקום, מופיע לו לפתע הצעיר הבריטי העליון בהתפרצות רעננה של שמחת-חיים והומור, שובר את כל המוסכמות המובנות-מאלהן מאות-שנים, וטורף על הכושים את מושגיהם על האדם הלבן. אבל ג'ראלד דארל אינו עוסק בפוליטיקה ואיננו שגריר של רצון טוב, העושה להידוק היחסים הדיפלומטיים. הללו אינם אלא תוצא-אות-לזואאי של מזגו העליון ואהבת-האדם שבו. עיקר עיסוקו הוא בחיות. משהרג-נעוריו עוסק דארל בחיות, אף כי גם מבני-אדם לא הניח ידו, מן-הסתם מתוך אמונה פנימית

אין בו מאום מן המאולץ והתפתחותו אור-גאנית וכפופה להגיון הפנימי העלילתי, הפ-טיכולוגי והאמנותי.

בתולת הים הקדושה

שלל טיפוסים של אנשי-אדמה-הים החיים חיי-עוני ולוחמים בטבע האכזרי; יצריה של חברת-אדם, המתאפיינים בייחוד בציבור קרתי זה של פשוטי-אדם; גילויים של קשיחות מזה ושל אהווה מזה; יצרי-אנוש הנחשפים ללא כחל וסרק באנשים פרימיטיביים; אסונות מידי הטבע ומידי אדם — זהו הרקע הריאליסטי לסיפורה של סמרגדי, הנערה האסופית, היפה ומוכשרת מכל בנות-הכפר והגורמת — לא-מרצון ולא-מדעת — אסון אחר אסון. שרשם של אסונות אלה היא התאוה הפורצת את בלמיה ומסתיימת במוות.

בסיפורה של סמרגדי אין מסתורין לכאורה: מקרי חיה הם הביאוהו לכך שתהיה סולדת מפני המין ושתבחר לה אורח-חיים עצמאי וגברי; אהבת כל הבנים הצעירים אליה אף היא מסתברת; החינוך הכופה על הצעיר רים את הפרישות בצד חיי-היצרים של אנשי-כפר הם הגורמים הן את נסיונות האלימות הן את חוסר העותו של האוהב לגלות את אהבתו. כל אלה כאחד מביאים את האסון. אך מאחרי הסיפור הריאליסטי ידועה האגדה הקדמונית על הסירונית היספהיה העולה מן הים ומביאה אתה אסון בכל אשר תפנה. קידושה של סמרגדי לאוהב המת יש בו מטעם ההתנזרות הקתולית ומטעם ההתקדשות הפאגאנית כאחת. בסיפור „בתולת-הים הקדושה“ משתלבים להפליא שרדי הפאגאניות, הפאטאליזם היווני העתיק והאמונה הנוצרית; הריאליזם והאגדה; ההבנה הפסיכולוגית והפולקלור. כל זה מסוגנן בפשטות וזן של סיפורי-עם,

* סטראטיס מיריביליס: בתולת הים הקדושה; עברית: רנה שני, בעריכת אמציה פורת; עם עובד / ספריה לעם, 1962; 243 עמ'.